

hias · avisa

sammen om et bedre miljø

Operasjon duppeditt

se side 4 og 5

**Christel og
kompostkverna** side 3

Dag Rises tilbakeblikk
side 6

**Lyspærer er farlig
avfall** side 7

Innsyn

- Miljøtips
- Åpne dager
- Konkurransse

LEDER

Ingen er feilfrie

Morten Finborud, administrerende direktør

Og godt er det. Vi er alle individer med ulikt utgangspunkt og ståsted. Vi gjør de samme tingene på forskjellige måter, men det kan like fullt bli riktig for det. Det er resultatet av det vi gjør, ikke hvordan vi gjør det, som teller. Et resultat er avhengig av en forutgående handling. En handling kan være noe du fysisk gjør, eller lar være å gjøre. Når resultatet ikke har direkte konsekvenser for deg selv på kort sikt, og det riktige valget oppleves som en merbelastning, blir din grunnleggende holdning i forhold til å opptre miljøbevisst avgjørende. I vår region er gode holdninger til kildesortering og riktig håndtering av avfall godt innarbeidet. Vi er blant de beste i landet, og vil fortsatt være det!

Når vi i høst går i gang med «Duppedittkampanjen» er det for å forsikre oss om at alle vet hva som er riktig håndtering av alle dingsene vi bytter ut hele tida. For du kaster ikke lyspærer, MP3-spillere, mobiltelefoner, batterier, gamle PCer, fotoapparater og lignende i restavfallet – gjør du?

I så fall får du nå vite at det er feil! Slike artikler inneholder mange stoffer som er skadelige for miljøet, og skal behandles spesielt. Det skal derfor leveres som EE-avfall på gjenvinningsstasjonen sammen med alt annet som krever strøm for å virke. Nå vet du det. Lykke til og takk for innsatsen!

Miljøtips! Sparelyspæren

Mange har i høst erfart at det er tomt for vanlige glødepærer i butikkene. Det nærmeste alternativet å velge i er sparelyspærer. Dette har sammenheng med et forbud mot produksjon av glødepærer.

Formålet med å forby glødepærer er å redusere energiforbruket. Den gamle glødepæra gir fra seg mer varme enn lys i forhold til en sparelyspære, og har følgelig et unødig stort energiforbruk. Begge pærene er derimot farlig avfall, pga. innholdet. Glødepærer inneholder bly, mens sparepæren inneholder kvikksølv som er ennå farligere. Fordi sparepærer inneholder kvikksølv, er det mange som mener at det er å gå fra vondt til verre å forby glødepærer. Til tross for kvikksølvinnholdet er likevel sparepærene mer miljøvennlig, fordi strømproduksjon også fører til kvikksølvutslipp. Om vinteren når danskene fyrer opp kullkraftverkene sine for å skaffe strøm til frosne nordmenn, betyr det ukontrollerte kvikksølvutslipp. Ved å bytte til sparepærer blir energiforbruket mindre og dermed blir også kullkraftproduksjonen mindre. Er du flink til å levere lyspærer til gjenvinning, kommer sparepærene enda bedre ut enn glødepærene.

TIPS!

Hvis du knuser en sparepære, kan du tørke opp de små kvikksølvkulene med en fuktig klut, legge det i f.eks et syltetøyglass og sette lokket på. Bruk ikke støvesuger, da kan du spre kvikksølvet rundt i hele rommet. Glasset merkes med hva som er i det, og leveres som farlig avfall på en gjenvinningsstasjon. Sparepærer inneholder såpass lite kvikksølv at dampen regnes som lite skadelig for mennesker.

Kilde: Grønn Hverdag

Hias-avisa nr. 2-2009

Utgever:

Hias IKS, Vangsvengen 143, 2317 Hamar. Tlf: 62 54 37 00
e-post: post@hias.no internett: www.hias.no

Ansvarlig redaktør:

Morten Finborud

Redaktør:

Lise M. Brodal

Redaksjonen:

Helge Bryhni, Hege Skjønnhaug, Erik Bøhleng
og Gjermund Sørensen

Utgis til husstander i Hamar, Løten, Ringsaker og Stange.

Avisa trykkes på papir av returkartong.

- Mindre hageavfall med kompostkvern

Varaordføreren i Hamar har en stor naturtomt hvor det blir mye kvist og kvast. På våren må det ryddes i hagen etter vinteren, og på høsten skal kvister og greiner klippes og skjæres ned.

SLIPPER Å KJØRE VEKK

- Hvorfor skal vi laste opp bilen og kjøre bort alt sammen til Stavsberg? Vi trenger hageavfallet fordi vi bor i et område med mye leirholdig og kompakt jord. Når komposten blir blandet i jorda blir den mykere og luftigere. Dessuten sparer vi miljøet, sier Christel. Hun er imponert over hvor liten kompostkverna er og hvor kort tid det tar fra hun putter

inn kvister og planter, til det kommer kvernet ut. - Jeg tror neimen ikke den var dyr, heller. Bare 1.200 - 1.400 kroner, smiler hun fornøyd.

ANBEFALER KOMPOSTKVERN TIL ANDRE

For noen år siden anla Christel et Rhododendrobed i hagen. Ingen trodde det kom til å blomstre, men på sommeren står det i fullt flor.

- Når jeg maler opp furu og gran

setter jeg dunken med kompost ved Rhododendrobedet, eller andre steder. Det er bare å slenge litt ut i skogen, så slipper jeg å luke så mye. Jeg bruker også komposten til å fylle opp i hull rundt omkring. Det vises ikke i det hele tatt, sier hun. Det som er for tykt til å gå i maskinen bruker hun som ved. - Jeg anbefaler alle hageinteresserte som ønsker å bruke næringen i planter og kvister å skaffe seg en kompostkvern, avslutter Christel Meyer.

A woman with short blonde hair, wearing a black top and grey pants, is using a yellow and grey compost mill in her garden. She is holding a branch of a plant and feeding it into the mill. The mill is mounted on a metal stand. In the background, there are various green plants and a house. The scene is outdoors during the day.

Da Christel Meyer på Hamar skaffet en kompostkvern ble det mye mindre hageavfall. Den ferdige komposten bruker hun med stort hell som gjødsel.

Christel Meyer er storfornøyd med å ha skaffet seg en kompostkvern. Komposten fra planter, gran- og furukvister bruker hun med stort hell som gjødsel i hagen. (Foto: Jon I. Grue).

Klar for:

Operasjon duppeditt

Elevrådsrepresentantene på 4.trinn ved Greveløkka skole på Hamar, Hermann Martin Smøberg og Tiril Blindheim, er klare for Operasjon duppeditt. De lover de andre skolene hard konkurranse. (Foto: Lise M. Brødal).

Fire skoler på Hedmarken er med i den landsomfattende kampanjen Operasjon duppeditt. Den skolen som samler flest kilo småelektronisk avfall (EE-avfall) per elev får 5.000 kroner i premie av Hias.

– Vi lager vårt eget opplegg og har valgt å henvende oss til en skole i hver kommune. Det er Greveløkka skole i Hamar, Solvin skole i Stange, Ådalsbruk skole i Løten og Kylstad skole i Ringsaker, sier service- og informasjonskonsulent Mette Johnsen. Med i samarbeidet er også Hamar Naturskole.

KAster 5,5 KILO PER HUSHOLDNING

Elever på fjerde klassetrinn får ansvaret for skolens kampanje. – Og det er et ønske fra Hias at pengepremien skal gå til et miljøtiltak ved skolen, sier Johnsen. Undersøkelser viser at hver husholdning i Norge kaster 5,5 kilo småelektronikk rett i restavfallet hvert år. Til

sammen blir det nærmere 12.000 tonn elektrisk og elektronisk avfall, som ikke går gjennom den spesialbehandlingen EE-avfall krever.

–IKKE BRA FOR MENNESKER OG NATUR

– Kampanjen har fokus på det folk har liggende hjemme i skuffer og skap, som ikke lenger brukes eller som er defekt. En ryddesjau i hjemmet fører ofte til at dette havner i restavfallet. Alle typer elektrisk og elektronisk avfall inneholder miljøgifter som bly, kvikksølv, brommerede flammerhemmere og PCB. I dag vet vi ganske mye om hvordan slike stoffer kan påvirke mennesker og naturen, og ved å ta hånd om

dette avfallet på en forsvarlig måte hindrer vi at slike gifter slipper ut, sier Mette Johnsen. Sammen med Hamar Naturskole kommer Hias til å bruke en dag på hver skole og sørge for at mobiltelefoner og andre duppeditter som har samlet seg opp hjemme, blir tatt hånd om. Hver elev vil på forhånd få utdelt et bærenett som det bare er å fylle opp med alskens duppeditter som de tar hjemmefra, gjerne også fra besteforeldre og andre de kjenner. Duppeditter er alt som går på batterier og strøm, i denne sammenhengen kan de ikke være større enn at de går i bærenettet elevene få utdelt, sier Mette Johnsen.

Åpne dager på gjenvinningsstasjonene

Mette Johnsen med bærenettet som deles ut på gjenvinningsstasjonene under Operasjon duppeditt i november. (Foto: Lise M. Brodal)

Operasjon duppeditt blir også gjennomført på Hias sine gjenvinningsstasjoner. Hver dag i ordinære åpningstider er det åpent for å levere småelektronisk avfall hele kampanjeuka igjennom. Alle som leverer vil få hver sitt bærenett til oppsamling av nytt EE-avfall som samler seg opp i hjemmet.

– Det er gratis å levere EE-avfall på våre gjenvinningsstasjoner, sier Mette Johnsen, men påpeker at slikt avfall også kan leveres til forhandlere som selger tilsvarende produkter. Det gjelder forhandlere av elektriske apparater, dagligvarebutikker og leketøysbutikker. – På våre gjenvinningsstasjoner er vi klare til å ta i mot, og vi håper på storinnrykk, sier Mette Johnsen

Fakta om Operasjon duppeditt

Operasjon duppeditt er en landsomfattende kampanje som pågår fra 1. til 8. november 2009. Målet for kampanjen er å øke kunnskapen om EE-avfall, samt sette inn-samlingsrekord for småelektronikk. To hele Eiffeltårn med avfall er målet på landsbasis. Her er noen eksempler på duppeditter:

–Mobiltelefoner, batteriladere, Ipod, MP3-spillere, DVD-spillere, bærbare PC'er, hårføner, elektriske tannbørster, barbermaskiner, barneleker med lys og bevegelse, kaffe-traktere, vannkokere, drill og annet elektrisk verktøy, sko med blinkelys, alle type lyspærer, batterier, osv.

Beserbrev fra Dag Rise:

75 år med Mjøsa som nabo

For 75 år siden fikk mine foreldre bygget et nytt hus i strandkanten av Mjøsa nær Domkirkeodden. Funkisstilen var ny og falt nok ikke i vanlig folks smak. I tillegg lå huset i Vang, langt utenfor Hamars bygrense. Flere undret seg over hvorfor øyelegen, som var kommet til Hamar 7 år tidligere, ikke valgte å bo i byen.

Vann og kloakkledninger fantes ikke på stedet så det måtte legges eget vanninntak fra Mjøsa. Kloakken passerte sivebrønn før overflatevannet fra den gikk i Mjøsa. Det fantes flere liknende utslipp langs Storhamarstranda. Til alt hell sprang det ut en kilde da man gravet ut til huset, og denne forsynte huset med drikkevann via en håndpumpe i kjøkkenet.

Området var tynt befolket og systemet fungerte bra bortsett fra når inntaksledningen frøs om vinteren. Folkevettet sa jo at man ikke måtte skite i det vannløpet man skulle drikke av.

Hamar hadde i siste halvdel av attenhundretallet tatt vann fra Mjøsa og benyttet de samme områder til klesvask og kloakkutslipp. Resultatet av dette var en tyfusepidemi som også førte til etablering av byens første provisoriske sykehus i Grønnegata.

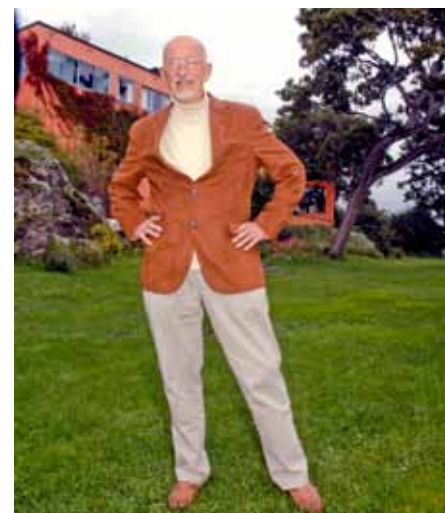
Med økende befolkning og innlemmelse i Hamar ble huset på Storhamar tilkoblet byens vann og kloakknett. Lykken ved dette var i første omgang ikke stor. Vannet som den gang kom fra Flagstadelva var av en tvilsom kvalitet. Om våren var det brunt og hadde en tydelig bismak.

Badevannet i Mjøsa ble i denne periode gradvis mer grumset og med økende grønske på bunnen.

Med en effektiv miljøvernminister i Gro Harlem kom det fart i en Mjøsaksjon som raskt bedret vannet både i Mjøsa og i vannrørene. Det interkommunale selskap HIAS sikret området en god og sikker vannforsyning og effektiv kloakkrensing.

Som medlem av representantskapet i Hias hadde jeg også i en periode gleden av å følge utviklingen av en sortert søppelinn-samling med henblikk på gjenvinning.

I dag kan vi med glede se ut over Mjøsas blå flate og trygt drikke rent vann, bade om sommeren og vite at kloakken blir effektivt renset. Med tanke på alternativene syns jeg vi med glede bør betale de avgifter dette koster.

Fotos: Jon Iver Grue

- Gi meg lyspærene dine

Lyspærer er farlig avfall og må IKKE kastes i restavfallet. - Vanlige lyspærer inneholder bly, mens sparelyspærer er ekstra farlig for mennesker og miljøet fordi de inneholder kvikksølv. Derfor vil vi gjerne ha dem på gjenvinningsstasjonene, sier nytilsatt renovasjonssjef Grethe Olsbye i Hias.

- Jeg vil ha alle de brukte lyspærene dine, sier renovasjonssjef Grethe Olsbye i Hias. (Foto: Lise M. Brodal)

1. september i år innførte EU en forordning, der det stilles energikrav til belysningsprodukter. Reglene betyr at lyspærer som ikke oppfyller kravene ikke lenger kan produseres, eller importeres til EU-landene.

Norge er foreløpig ikke omfattet av forbudet mot glødepærer, siden forordningen ikke er innlemmet i

EØS-avtalen enda. Men det vil skje en gradvis utfasing av glødepærer fram til 2012, og samtidig en innfasing av mer energieffektiv belysning.

Det finnes gode alternativer til den tradisjonelle glødepæren på markedet i dag. Som for eksempel halogenlyspærer og lavenergipærer som likner glødepærer i design. Det er heller ikke nødvendig å skifte

ut lamper for å benytte seg av de mer energieffektive alternativene. Lysdiodene (LED)-teknologien er i rask utvikling, og i framtida vil vi få nye energieffektive løsninger som vil bli gode alternativer. Levetiden på de energieffektive pærene er flere ganger lengre enn for glødepærene, men de er noe dyrere i innkjøp. Med et

betydelig lavere strømforbruk til belysning, vil forbrukerne samlet sett kunne spare penger.

Brukte lyspærer kan også leveres i alle forretninger som selger slike. Miljøvernmyndighetene kontrollerer og følger opp pålegget om å informere godt i butikkene om at dette er gratis.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Poststed: _____

Telefon: _____

(der vi kan nå deg på dagtid)

Svarfrist: 20.12.2009

Adressaten betaler for sending i Norge

Distribueres av Posten Norge

Hias IKS
Svarsending 5325
0094 Oslo

- Hvor kaster du lyspærene dine når de ryker?

Fotos: Jon Iver Grue

TERJE BERG STANGE:

Jeg handler stort sett på Vikasenteret, der de tar i mot brukte lyspærer. Senest i går leverte jeg et lystoffrør der. Jeg har alltid levert brukte lyspærer i butikker som tar i mot dem, enten det er på Lefdahl eller andre steder.

GEIR ERIKSEN RINGSAKER:

Jeg skal kjøpe nye lamper nå, ellers har vi bare hatt downlights i huset både der vi bodde før og der vi bor nå. Jeg har faktisk bare byttet lyspære en gang, og den ble med som restavfall på Stavsberg.

RUTH CHRISTIANSEN LØTEN:

De har jeg i en bøtte som jeg tar med til Heggvin. Det har jeg gjort lenge, men jeg vet at det er sånne mottak på butikkene også. Blant annet tar de imot brukte lyspærer på Maxi i Hamar.

HELLE SCHJØNSBERG HAMAR:

- Hittil har jeg kastet dem rett i restavfallet, men nå vil jeg sannsynligvis samle dem opp og kjøre dem til gjenvinningsstasjonen på Stavsberg. Jeg har savnet klare direktiver på hvor brukte lyspærer skal kastes.

Dette havner lettest i restavfallet

En undersøkelse gjennomført av Mepex Consult for returselskapet for EE-avfall, Elretur AS, viser at det er småelektronikk som lyspærer, batteridrevne leker, ledninger og ladere som det kastes mest av i restavfallet.

Kilde: Miljøstrategi nr 5/6-2009.

Hvem har ansvaret for EE-avfall?

Avfallsforskriften kapittel 1 sier at produsenter og importører skal sørge for å ta hånd om EE-avfall. Dette skal de gjøre ved å være medlem i et returselskap for EE-avfall. Alle returselskaper skal være sertifiserte av et sertifiseringsorgan. På bakgrunn av denne sertifiseringen må returselskapet være godkjent av SFT. En oversikt over godkjente returselskaper finnes på EE-registerets hjemmeside, www.eeregisteret.no

www.idetrykk.no

Gratis renovasjon i 2010?

Nå har du muligheten til å skaffe deg GRATIS renovasjonsordning i 2010. Hias IKS inviterer alle sine lesere til å være med på konkurransen. Svar på de 3 spørsmålene, fyll ut kupongen på baksiden med navn og adresse, og legg svarsendingen i nærmeste postkasse i dag. Vi har betalt portoen for deg.

Vi trekker fire vinnere i hver utgave av avisa.

Lykke til!

Svarfrist: 20.12.2009

Konkurransévinnere i forrige utgave:

Bjørn Kåre Grindvoll, Ridabu · Anne Berit Bertinussen, Hamar · Stein Arnvard, Furnes · Lorang Østerhagen, Ridabu

Spørsmål 1: **Hva kjennetegner en ekte "duppeditt"?**

- Liten gjenstand som inneholder farlige stoffer
- Liten gjenstand som går på strøm eller batteri
- Liten gjenstand med ledning

Spørsmål 2: **Hvor mange kilo EE-avfall kaster en husholdning per år i restavfallet?**

- 5000 kg
- 50 kg
- 5,5 kg

Spørsmål 3: **Hvilket farlig stoff finnes i sparelyspærer?**

- Kadmium
- Kvikksølv
- Bly